

ЗАСНОВНИК ПРОФЕСІЙНОЇ МЕДИЦИНИ

В.С. Ткачишин

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

РЕЗЮМЕ. Стаття присвячена життєвому шляху і творчій діяльності засновника професійної патології, італійському лікарю — Бернардіно Рамацціні.

Першою фундаментальною працею з професійних хвороб є його монографія “Роздуми про хвороби ремісників” («De morbis artificum diatriba»), яка була видана у 1700 р. За написання і видання цієї книги його по праву вважають засновником професійної патології.

У цій книзі Бернардіно Рамацціні описав хвороби, притаманні працівникам близько 70-ти професій. Сам лікар, за його словами, “не гребував відвідувати найнепривабливіші майстерні та ... намагався добувати відомості саме в майстернях ремісників, які в цьому відношенні є школами, де можна вивчити ... як виникають різні хвороби”. Особливо важливим у цій праці було те, що автор не тільки описав хвороби, а й дав практичні рекомендації щодо їхнього попередження, тобто активно пропагував профілактичну медицину.

Ця його праця була перекладена на мови багатьох країн світу.

Крім питань професійної патології, Б. Рамацціні вивчав також проблеми довголіття, захворювань окремих груп населення, епідеміології інфекційних захворювань.

Інші його роботи були співзвучні з основною працею. Вони були засновані на переважаючих у той час напрямках науки — фізиці, гідрогеології та суміжних з медициною галузях природознавства.

Б. Рамацціні вивчав атмосферні явища, що впливають на здоров'я, атмосферні електричні процеси, вміст у повітрі кисню, озону. Ним був сконструйований один із видів ртутного барометра. Одним з перших Б. Рамацціні говорив про користь артезіанських колодязів.

Ключові слова: Бернардіно Рамацціні, засновник професійної медицини, книга “Роздуми про хвороби ремісників”.

Першою фундаментальною працею з професійних хвороб є монографія італійського лікаря Бернардіно Рамацціні (італійською Bernardino Ramazzini, 1633–1714), (рис. 1.) “Роздуми про хвороби ремісників” («De morbis artificum diatriba»), видана у 1700 р. За написання і видання цієї книги його по праву вважають засновником професійної патології [9].

Бернардіно Рамацціні народився 4 жовтня 1633 р. у Карпі, містечку поблизу Модени в Північній Італії. Він був другим із п'яти своїх братів, його батьки — Бартоломео і Катерина Федерцони Рамацціні не мали достатньо високих статків. Син дрібних, але поважних буржуа, Бернардіно Рамацціні спочатку навчався на батьківщині, у межах Моденського герцогства в одному з найстаріших університетів — Феррарському. З 19 років він продовжив своє навчання у Пармському університеті, де вивчав філософію і медицину. Закінчив університет у Пармі, отримав звання лікаря зі ступенем доктора філософії та медицини 21 лютого 1659 року.

У подальшому практичні навички удосконалював у Римі під керівництвом відомого медика Антоніо Марії Россі — сина особистого лікаря папи Климентія VIII.

Рис. 1. Бернардіно Рамацціні, 1633-1714. Музей у Карпі, портрет, виконаний невідомим художником

Після такого престижного стажування Б. Рамацціні, вже як досвідчений лікар, повернувся до Карпі. 13 лютого 1665 року він одружився. Його дружиною стала співвітчизниця Франчесці Гуатолі. Пара мала чотирьох дітей — двох синів і двох доньок. Двоє хлопчиків померли, коли були немовлятами. Найстарша дочка дітей не мала, тому Б. Рамацціні став дідусем лише завдяки одній своїй дочці — Джисмонді. За час, що Рамацціні жив у Карпі, він плідно займався лікарською практикою і брав активну участь у культурному житті міста. Саме лікарська діяльність допомогла йому досягти достатнього матеріального забезпечення.

Протягом декількох років Бернардіно Рамацціні працював міським лікарем у герцогстві Кастро, згодом у населених пунктах Північної Італії, де познайомився з умовами життя і праці ремісників та робітників мануфактур.

Свою подальшу роботу Рамацціні продовжив з 1671 р. в Модені, де він пропагував широке впровадження хініну у практику лікування малярії, на яку сам же і страждав.

У 1682–1700 рр. Рамацціні створив і очолив кафедру теоретичної медицини Моденського університету, з 1700 — кафедру практичної (клінічної) медицини Падуанського університету у статусі професора, де одночасно був ректором.

Запрошення до Падуанського університету співпало в часі з виданням у 1700 р. книги "Роздуми про хвороби ремісників" («De morbis artificum diatriba»), яка принесла Рамацціні всесвітню славу (рис. 2).

Ця книга — видатна наукова праця, результат прискіплених спостережень і досліджень, яка відповідала нагальним потребам свого часу. Про її безцінність свідчить те, що вона витримала понад 25 видань. У ній висвітлено явища, притаманні як Італії, так й іншим країнам Європи. Адже в цей період стрімко розвивалися економіка, зокрема мануфактура, культура. Вона з'явилася на зламі двох епох — феодалізму, що спорохнявив, і молодого, набираючого силу капіталізму. Фактично Б. Рамацціні виконав місію й історика, бо у своїй праці детально описав історію суспільного життя і культури того періоду. Багато вчених наступних поколінь посилаються на неї як на характерний документ епохи.

У цій книзі Бернардіно Рамацціні описав хвороби, притаманні працівникам близько 70-ти

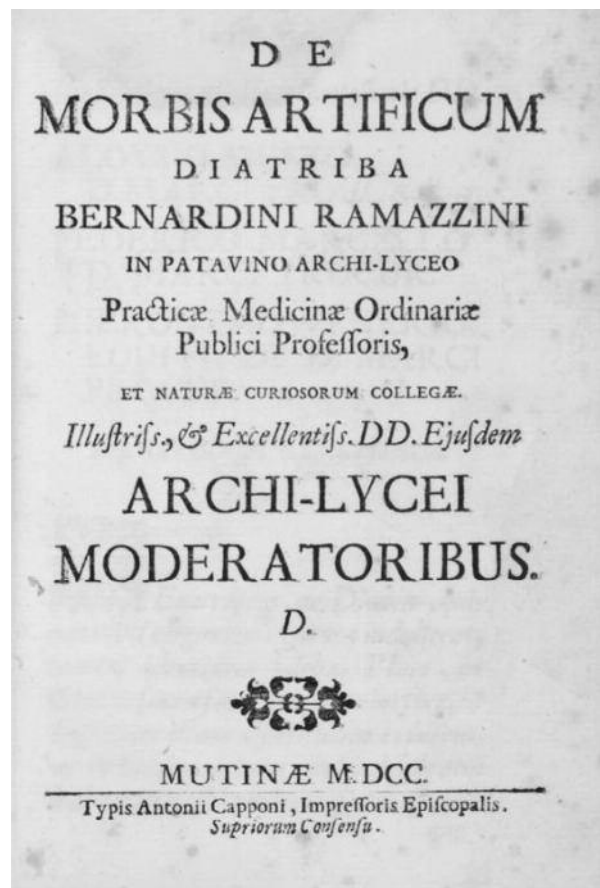

Рис. 2. Титульна сторінка книги Б.Рамацціні "Роздуми про хвороби ремісників"

професій. Сам лікар, за його словами, "не гребував відвідувати найнепривабливіші майстерні та ... намагався добувати відомості саме в майстернях ремісників, які саме тому є школами, де можна вивчити ... як виникають різні хвороби". Особливо важливим у цій праці було те, що автор не тільки описав хвороби, а й дав практичні рекомендації, щодо їх попередження, тобто активно пропагував профілактичну медицину.

З 1703 року, протягом перших років після того, як Рамацціні оселився в Падуї, у нього став погіршуватися стан здоров'я, на яке до цього часу він не скаржився. Як він сам писав, у нього почалися періоди «тріпотіння серця» (аритмії), причиною яких Рамацціні вважав особливості місцевого клімату, певні звички у їжі та випивці та сидячому способі життя. Його стан розцінювався, як стан "реактивної депресії". З 1705 року Б.Рамацціні почав втрачати зір, розвивалася катаракта.

Згодом після декількох років роботи в Падуанському університеті Рамацціні майже втратив зір, але смерть наздогнала його безпо-

середньо за кафедрою — перед початком чергової лекції. Його не стало 5 листопада 1714 р.

Б. Рамацціні був похований недалеко від свого дому в Падуї, у Церкві Благословенної Олени Енселміні, на вулиці Джованні Баттіста Бельзоні (рис. 3).

Рис. 3. Вхід до церкви Благословенної Олени Енселміні в Падуї [2]

На стіні церкви, зліва від входу, зроблений надпис (рис. 4), де можна прочитати основні досягнення Б. Рамацціні.

Рис. 4. Надпис на стіні церкви Благословенної Олени Енселміні в Падуї [2]

Цей надпис був зроблений скоріше всього ні бібліографом Бартоломео Рамаццині, ні його онуком Франческо Медичі, а Університетом Падуї з нагоди 300-річчя від дня народження Б. Рамацціні у 1933 році.

Вважається, що безпосереднім місцем поховання Б. Рамацціні є склеп, що знаходиться перед пресвітерією Церкви. Але це питання залишається дискусійним. Для того, щоб пересвідчитися в тому, що це дійсно останки Б. Рамацціні, його могилу розкривали двічі. Вперше це сталося 13 липня 1914 року і не здобули жодних доказів. Вдруге 5 червня 2002 року було відсунуто плиту склепу і проведено часткову ексгумацію останків, що знаходилися у склепі. За даними вуглецевого аналізу знайденої кістки черепа, було встановлено, що їм 225 років (плюс-мінус 35 років), і вони належать чоловікові 80 років. Це співпадає з віком смерті Рамацціні, тому дуже ймовірно, що він похований саме в цьому місці. Взяті зразки останків мають бути використані для того, щоб всіма можливими для науки засобами довести їхню належність Б. Рамацціні.

За своє життя вчений видав багато книжок, але вони не принесли йому очікуваного статку. Б. Рамацціні був засмучений, часто про це писав у листах до свого племінника — Рамаццині Бартоломео, редактора і першого біографа (троє з його онуків також жили з дідусем в Падуї і допомагали в записках і редагуванні його творів). Про безцінність і кошовність його наукових праць свідчать такі факти: стартова ціна першого видання книги «De morbis artificum diatriba» (рис. 5) на аукціоні у

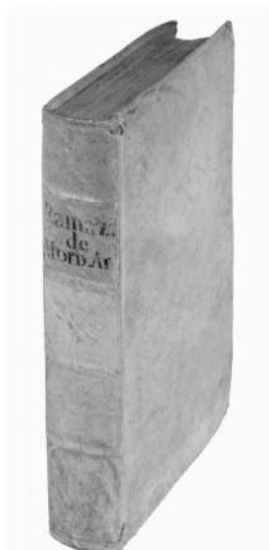

Рис. 5. Перше видання книги «De morbis artificum diatriba», виставлене на аукціоні [3]

Флоренції становила 3000 євро. Торги тривають й донині, тепер за неї пропонують вже 4400 євро (рис. 6).

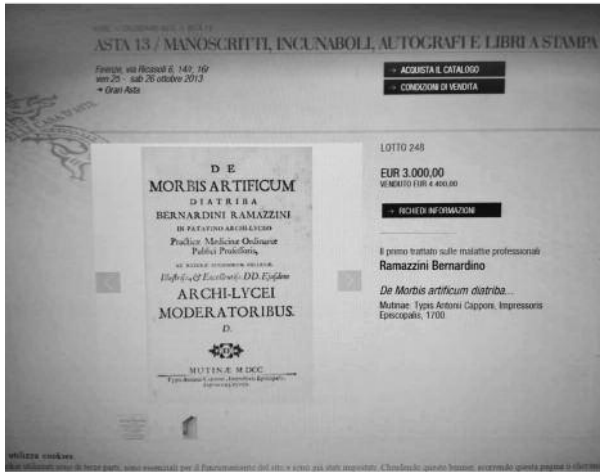

Рис. 6. Стартова ціна першого видання книги «De morbis artificum diatriba» та її зростання на аукціоні у Флоренції [3]

У 1713 році, за рік до смерті Б.Рамацціні побачило світ третє, останнє прижиттєве видання його книги, яка була перекладена на мови багатьох країн світу. Автор цієї статті теж зробив її переклад на українську мову і видав у 2008 році до 375-річчя від дня народження Б.Рамацціні (рис. 7).

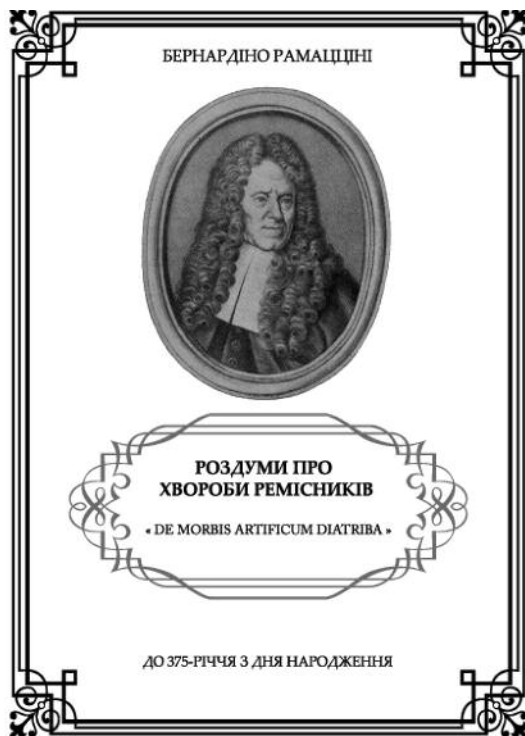

Рис. 7. Палітурка книги «De morbis artificum diatriba», виданої українською мовою до 375-річчя від дня народження [1]

Крім питань професійної патології, Б. Рамацціні вивчав також проблеми довголіття, захворювань окремих груп населення, епідеміологію інфекційних захворювань.

Інші його роботи були співзвучні з основною працею. Вони ґрунтувалися на основних у той час напрямках науки — фізиці, гідрогеології та суміжних з медициною галузях природознавства. Б. Рамацціні вивчав атмосферні явища, що впливають на здоров'я, атмосферні електричні процеси, вміст у повітрі кисню, озону. Ним був сконструйований один із видів ртутного барометра. Одним з перших Б. Рамацціні визначив користь артезіанських колодязів.

Подібно до багатьох освічених людей свого часу, Б. Рамацціні захоплювався художньою літературою як прозованою, так і віршованою. Він мав багато відзнак, був членом відомих наукових товариств, членом правління ряду організацій, входив до редакцій наукових журналів.

На Батьківщині в Італії та і в інших країнах світу Б. Рамацціні шанують як інтелектуала, вченого, визначну особистість. Йому встановлено багато монументів (рис. 8), випущено медалі (рис. 9), ювілейні монети (рис. 10) і поштові марки (рис. 11).

Рис. 8. Монумент Б.Рамацціні, встановлений праворуч міського театру у рідному місті Карпі [4]

Рис. 9. Ювілейна монета, випущена на честь Б.Рамацціні [5]

Таким був життєвий шлях цієї видатної людини, лікаря і вченого, що своєю працею започаткував нову навчальну дисципліну і лікарську спеціальність — професійну патологію.

Через 300 років, що минули після видання книги «De morbis artificum diatriba», на фоні кардинальних наукових досягнень медицини, ми по-різному, навіть з посмішкою, можемо сприймати деякі передові досягнення того часу, що викладені в праці Бернардіно Рамацціні. Але уявіть собі, як будуть дивитися на наші наукові досягнення наступні покоління

Рис. 10. Памятна медаль, випущена на честь Б.Рамацціні [6]

Рис. 11. Поштова марка, випущена на честь Б.Рамацціні [7, 8]

медиків через 300 років. У таких випадках говорять: „Цікаво було б це побачити.” Тож, в кого є бажання, зазирніть на 300 років в глиб медичної історії, і я гарантую: ви отримаєте неабияке задоволення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рамацціні Б. Роздуми про хвороби ремісників. («De morbis artificum diatriba») / переклад В.С. Ткачишин на українську мову до 375-річчя з дня народження. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. — 134 с.
2. Електронний ресурс: <http://himetop.wikidot.com/bernardino-ramazzini-s-tomb> (церква і надпис на ній).
3. Електронний ресурс: <https://www.gonnelli.it/it/asta-0013/ramazzini-bernardino-de-morbis-artificum-diat.asp> (аукцион книги рамацціні).
4. Електронний ресурс: <https://www.flickr.com/photos/lapidario/4570339553/in/photostream/> (монумент рамацціні).
5. Електронний ресурс: <https://www.deamoneta.com/auctions/view/420/426> (монета рамацціні).
6. Електронний ресурс: <https://www.vetsofsafety.org/photo-galleries/shoffi-plaques/> (медаль рамацціні).
7. Електронний ресурс: <http://www.ibolli.it/php/em-italia-3021-Libro%20de%20morbis%20artificum%20diatriba%20con%20ritratto%20di%20Ramazzini.php> (марка рамацціні).

8. Электронный ресурс: <http://lorenafilatelia.blogspot.com/2013/10/bernardino-ramazzini.html> (марка рамаццині).
9. Ткачишин В.С. Професійні хвороби / В.С. Ткачишин. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. — С. 35–36.

ОСНОВАТЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МЕДИЦИНЫ

В.С. Ткачишин

Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца, Киев, Украина

РЕЗЮМЕ. Статья посвящена изложению основных моментов жизненного пути и творческой деятельности основателя профессиональной патологии, итальянского врача — Бернардино Рамаццини. Первой фундаментальной работой по профессиональным болезням является его монография "Размышления о болезнях ремесленников" ("De morbis artificum diatriba"), которая была выдана в 1700 г. За написание и издание этой книги его по праву считают основателем профессиональной патологии.

В этой книге Бернардино Рамаццини описал болезни, присущие работникам около 70-ти профессий. Сам врач, по его словам, "не гнушался посещать самые непривлекательные мастерские и ... старался добывать сведения именно в мастерских ремесленников, которые в этом отношении являются школами, где можно изучить ... как возникают различные болезни". Особенно важным в этой работе было то, что автор не только описал болезни, а и дал практические рекомендации, относительно их предупреждения, то есть проводил активную пропаганду профилактической медицины.

Эта его работа была переведена на языки многих стран мира.

Кроме вопросов профессиональной патологии, Б. Рамаццини изучал также проблемы долголетия, заболеваний отдельных групп населения, эпидемиологии инфекционных заболеваний.

Другие его работы были созвучны с основной работой. Они были основаны на приоритетных в то время направлениях науки — физике, гидрогеологии и сопредельных с медициной областях естествознания. Б. Рамаццини изучал атмосферные явления, которые влияют на здоровье, атмосферные электрические процессы, содержащее в воздухе кислорода, озона. Им был сконструирован один из видов ртутного барометра. Одним из первых Б. Рамаццини говорил о пользе артезианских колодцев.

Ключевые слова: Бернардино Рамаццини, основатель профессиональной медицины, книга "Размышления о болезнях ремесленников".

THE FOUNDER OF PROFESSIONAL MEDICINE

V. Tkachyshyn

Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

ABSTRACT. Article is devoted to a statement of the basic moments of a vital way and creative activity of the founder of a professional pathology, the Italian doctor — Bernardino Ramazzini.

The first fundamental work by professional illnesses is his monography "Reflections about illnesses of handicraftsmen" ("De morbis artificum diatriba") which has been given in 1700. He is on right count the founder of a professional pathology for a spelling and the edition of this book.

In this book Bernardino Ramazzini has described the illnesses inherent in workers near 70-th of trades. The doctor as he said "did not shun visiting the most unattractive workshops and ... tried to extract data in masterful handicraftsmen who in this respect are schools where it is possible to study ... as there are various illnesses". Author in this work not only described illnesses was especially important, he gave practical recommendations, concerning their prevention, that is carried out active propagation of preventive medicine.

His work translated to languages of many countries of the world.

Except for questions of a professional pathology, B. Ramazzini studied also problems of longevity, diseases of separate groups of the population, epidemiology infectious diseases.

His other works were conformable with the basic work. They have been based on priority at that time directions of a science — physics, hydrogeology and adjacent with medicine areas of natural sciences. B. Ramazzini studied the atmospheric phenomena, which influence health, atmospheric electric processes, contents of oxygen, ozone in air. He had been designed one of kinds of a mercury barometer. B. Ramazzini one of the first spoke about advantage of artesian wells.

Similarly, for many educated people in due time, B. Ramazzini gave a lot of attention to fiction in prose and verses. He had many differences, was a member of a significant amount of scientific organizations, a member of board of some the organizations, entered into edition of scientific magazines.

On the motherland, in Italy and in other countries of the world, B. Ramazzini is dear and respectable figure. Many monuments established to him, medals, anniversary coins and stamps released. In many countries of the world, created societies of B. Ramazzini.

Key words: Bernardino Ramazzini, the founder of professional medicine, the book "Reflections about illnesses of handicraftsmen".

Надійшла до редакції 03.01.2018 р.